

Publiekssamenvatting

Geketend voor Hollands Glorie: Slavernij in de geschiedenis van de Provincie Zuid-Holland

Karwan Fatah-Black, Lauren Lauret, Joris van den Tol

Juni 2023

Inhoudsopgave

Context van het onderzoek	3
Politiek	4
Economie	6
Europees knooppunt	9
Krediet voor geweld	10
Steden, bestuurders en buitenplaatsen	11
Afschaffing van slavernij en daarna	15
Aanbevelingen	20

Context van het onderzoek

In februari 2022 stelden Gedeputeerde Staten van de provincie Zuid-Holland te “vinden dat verdere bewustwording rond het koloniaal- en slavernijverleden onderdeel dient te zijn van onze gemeenschappelijke geschiedenis.” Lange tijd is het slavernijverleden een miskend deel van de publieke geschiedenis geweest. Het openen van de ogen voor deze geschiedenis is vooral te danken aan de inzet van burgers, onder wie vaak nazaten van betrokkenen. Met dit onderzoek hopen we tegemoet te komen aan de groeiende nieuwsgierigheid naar de historische rol van de rechtsvoorgangers van de provincie Zuid-Holland.

In grote lijnen is de slavernijgeschiedenis bekend. De koloniale plantagelandbouw voor de export van suiker en koffie naar Europa leidde tot verregaande ontvolking en ontbossing op de Caribische eilanden en het vasteland van Noord- en Zuid-Amerika. De oorspronkelijke bewoners werden verdreven van hun land. In hun plaats kwamen Europese kolonisten en de tot slaaf gemaakte Afrikanen. Op het Afrikaanse continent, en met name in West-Afrika, zorgde de slavenhandel voor een permanente mensenroof. Het achterland van de steeds rijker en machtiger wordende kustsamenlevingen werd geteisterd door oorlogen en roversbendes. Slavernij en het verplaatsen en verkopen van dwangarbeiders kent een lange geschiedenis, maar de trans-Atlantische slavernij groeide in de achttiende eeuw uit tot de grootste historische gedwongen migratie.

De betrokkenheid van Holland bij slavernij en kolonialisme veranderde in de loop van de geschiedenis. Tijdens de eerste Statenvergadering van juli 1572 bestond er geen slavernij in Holland. Ook was er geen overzeese mensenhandel en kolonisatie onder Hollandse leiding. In de driehonderd jaar die volgden, zou Holland een hoofdrol gaan spelen in het Nederlandse slavernijverleden. De koloniale slavernij eindigde formeel in 1863 bij de afschaffing van de slavernij, maar door de inzet van Hollandse ondernemers en politici ontvingen de slaveneigenaren een tegemoetkoming van de overheid. De slavernij in Suriname werd bovendien gevolgd door een tienjarig Staatstoezicht en migratie van contractarbeiders uit Azië. Het beleid tijdens de slavernij en de periode van Staatstoezicht en contractarbeid was gestoeld op raciale vooroordelen en een bestuurlijke cultuur die zich meer bekommerde om economisch gewin dan om menselijk welzijn.

Met slavernij bedoelen we in dit onderzoek het behandelen van mensen als verhandelbare goederen en dat de eigenaar bij wet deze rechten van eigendom mag uitoefenen. In dit onderzoek behandelen we zowel de slavernij in de Atlantische wereld als de minder bekende slavernij in Azië onder de VOC. Daarbij moet wel worden aangetekend dat de Staten van Holland in het geval van Azië verder afstonden van de slavernij die daar werd bedreven. Hollandse besturen waren directer betrokken bij kolonisatie in de Atlantische wereld. De slavernij in de Aziatische gebieden werd bovendien geen heet hangijzer in de politieke strijd rond de afschaffing van slavernij. Dat gold in alle Europese koloniale rijken. Wel was er een duidelijke samenhang tussen de Atlantische en Aziatische kanten van het koloniale rijk. De Hollandse steden fungeerden als handelsknooppunten en machtcentra die deze werelden verbonden. Ook aan het einde van de slavernij zien we die verbondenheid. De afschaffing van slavernij in het Atlantisch gebied werd mede mogelijk gemaakt door de winsten uit het cultuurstelsel in Nederlands-Indië en de grootschalige migratie van contractarbeiders uit Java en Brits-Indië naar o.a. Suriname.

In deze publiekssamenvatting geven we de acht hoofdconclusies van het onderzoek dat van het najaar van 2022 tot het voorjaar van 2023 werd uitgevoerd door Karwan Fatah-Black, Lauren Lauret en Joris van den Tol. Wij deden dit onderzoek in opdracht van de provincie en voerden het onafhankelijk uit volgens de richtlijnen voor historisch onderzoek in opdracht zoals deze zijn vastgesteld door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. De uitvoerige achterliggende studie die de basis is voor deze publiekssamenvatting zal later dit jaar in druk en online verschijnen.

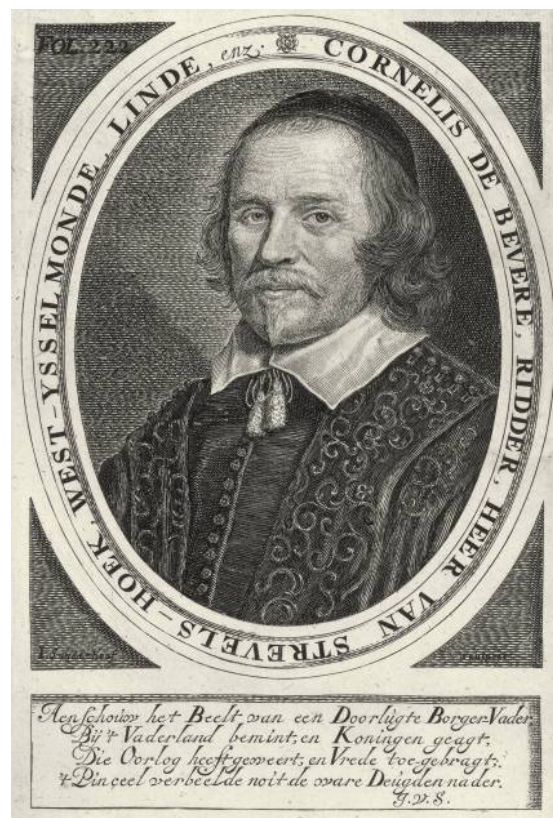
Politiek

1. De Statenvergadering van Holland was in de vroegmoderne tijd bij uitstek de plek voor beleidsbepaling bij militaire kwesties, internationale betrekkingen en buiten-Europese aangelegenheden. Keuzes om over te gaan op de ondersteuning van slavernij-gebaseerde activiteiten werden vaak op het provinciale niveau beslecht. Daarin speelden Hollandse steden en de ridderschap een grote rol, maar konden daarbij niet om Amsterdam heen.
 - a. De Staten van Holland namen het voortouw bij het opstellen van het octrooi van de WIC. Ook de doorstart van de WIC in 1674 werd ontworpen door de Staten van Holland.
 - b. Het decentrale bestuur van de provincie gaf ruimte aan de raadpensionarissen een belangrijke rol te spelen. De Hollandse raadpensionaris Johan de Witt gaf de herovering van de slavenforten in West-Afrika hoge prioriteit tijdens conflicten met de Engelsen. Pieter van Bleiswijk plooidde de conflicten binnen Holland om de koloniale ambities niet in gevaar te brengen.

De Staten van Holland waren een samenstelling van vertegenwoordigers van de steden en de edelen (de Ridderschap). In totaal waren er negentien stemmen, waarvan achttien steden er elk één hadden en de Ridderschap (de edelen) gezamenlijk één. Als eerste werden de edelen vermeld, gevolgd door Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Amsterdam, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, Den Briel, Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnickendam, Medemblik en tot slot Purmerend. Zowel bij de Staten-Generaal als bij de Staten van Holland werden de meeste zaken gedelegeerd naar speciale commissies, zoals een commissie voor West-Indische Zaken.

De Staten van Holland speelden een doorslaggevende rol in de oprichting van de West-Indische Compagnie. Al ruim voor de oprichting van de WIC (1621) waren Hollandse handelaren betrokken bij de handel met West-Afrikanen, in tot slaaf gemaakte Afrikanen en koloniale goederen. Na het succes van de VOC (1602) besloten de Staten van Holland een verkennend comité bijeen te roepen om de belangstelling te peilen voor een handelscompagnie voor het Atlantisch gebied. Holland had een oorlogscompagnie voor ogen om een Atlantisch front in de onafhankelijkheidsoorlog met Spanje te openen, waarbij handel en kolonisatie de oorlog zouden bekostigen.

Figuur 1: Cornelis van Beveren (1591-1663) was namens Dordrecht en de Staten van Holland betrokken bij de oprichting van de West-Indische Compagnie.

Bron: Wikimedia Commons

Tabel 1: Regentenbewindhebbers bij de WIC afkomstig uit Holland - indien de voornaam schuingedrukt staat vermeldt de oorspronkelijke bron bij de WIC alleen een achternaam.

Naam	Stad	Decennium
Broeckhoven, Jacob van	Leiden	1620
Meer, Nicolaas van der	Haarlem	1620
Bruijning, <i>Albert Fransz.</i>	Enkhuizen	1630
Paats, <i>Jacob</i>	Leiden	1630
Cameren, Jan van den	Haarlem	1640
Ruysch, Coenraedt	Dordrecht	1640
Ijsbrantsz, <i>Louris</i>	Purmerend	1650
Van der Nieborch, <i>Thomas</i>	Alkmaar	1650

Bron: Voor de jaren 1623-1624 zie: NL-HaNA, 1.05.01.01, inv. nr. 1; voor de jaren 1630-1635, zie: NL-HaNA, 1.05.01.01, inv. nr. 2; voor 1645, zie: NL-HaNA, 1.05.01.01, inv. nr. 12564.17; voor 1653, zie: NL-HaNA, 1.01.02, inv. nr. 5764.

Tabel 2: Het bij de kamers van de eerste WIC ingelegde kapitaal

Kamer	Ingelegd Kapitaal	Percentage
Amsterdam	f 2.846.520	43,1%
Zeeland	f 1.379.775	20,8%
Op de Maze (Dordrecht, Delft, Rotterdam)	f 1.039.202	15,7%
Stad & Lande (Groningen)	f 836.975	12,7%
Noorderkwartier	f 505.627	7,7%

Bron: Den Heijer, *Geschiedenis van de WIC*, 33.

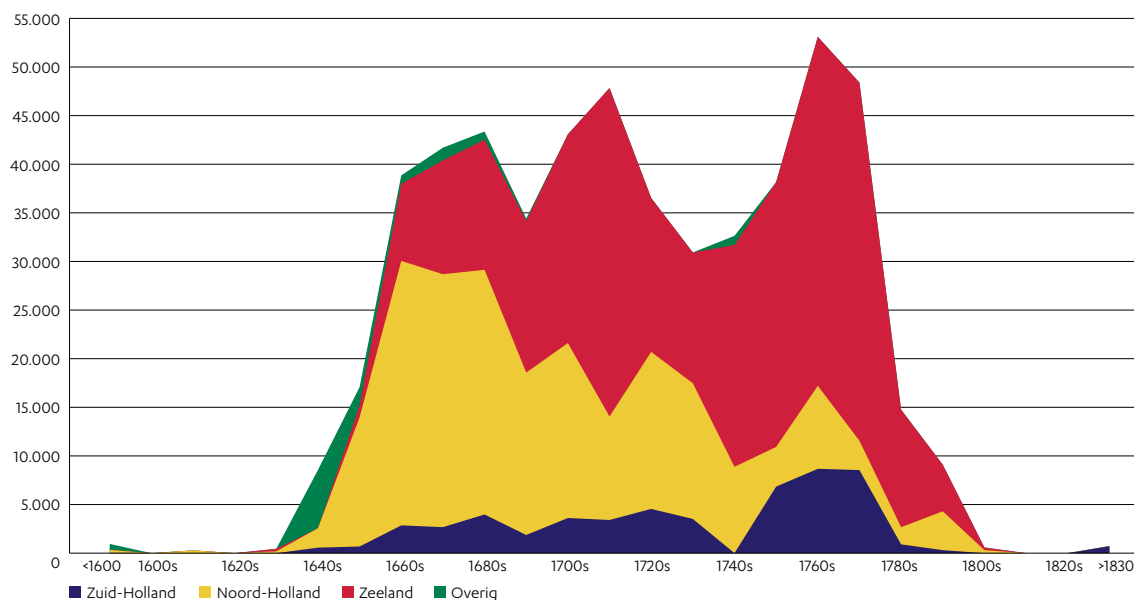
De Staten van Holland benoemden, anders dan de provincies Utrecht en Gelderland en de Staten-Generaal, geen bewindhebber in de WIC. Dat neemt niet weg dat ze zich soms nadrukkelijk met de WIC probeerden te bemoeien, ondermeer met de slavenhandel. In 1623 stond bijvoorbeeld op de agenda hoe van de Portugezen 'het overvoeren van de swarten' afhandig gemaakt moest worden. Via de regentenbewindhebberszetel van de Staten-Generaal in de Heeren XIX konden de Hollandse regenten direct invloed uitoefenen op het beleid van de WIC. Zo waren ze direct betrokken bij het *Groot Desseyn* om de plantagekolonie in Brazilië op de Portugezen te veroveren en daarna de handel in slaafgemaakte Afrikanen op te zetten.

De raadpensionaris bepaalde de agenda en telde de stemmen binnen de Staten van Holland en hij bracht zowel het stemadvies als de eerste stem uit. Als raadpensionaris wist Johan de Witt hoe belangrijk slavenhandel voor het welvaren van de Republiek was. Hij spande zich persoonlijk in om de 'stijvinge ende handthavinge' van de koloniën van de WIC op de Afrikaanse kust, en dus de handel in slaafgemaakte Afrikanen voor Holland, te bewerkstelligen. Zo werd de positie van de WIC in West-Afrika versterkt en kon de handel in tot slaafgemaakte mensen worden voortgezet met Hollandse schepen. De politieke discussies over slavernij in de Staten van Holland en de Staten-Generaal zijn een weerslag van het economische belang van slavernij en kolonialisme voor het gewest.

Economie

2. Vanaf het einde van de zestiende eeuw tot het einde van de negentiende eeuw nam het economische belang van de koloniën voor de Hollandse economie steeds verder toe. Holland was een draaischijf waarlangs goederen, kapitaal, arbeid en kennis tussen koloniën en de rest van Europa bewogen.
 - a. De economie van Holland was in de zeventiende eeuw nog niet afhankelijk van de koloniale productie. Andersom was Holland van groot belang voor de ontwikkeling van Europese plantagebouw in de Atlantische wereld. Tussen 1650 en 1675 was de Republiek de grootste slavenhandelaar in de Atlantische wereld. Hollandse havens waren binnen Nederland tot circa 1700 de belangrijkste vertrekpunten voor slavenschepen, waarna het zwaartepunt verschoof naar Zeeland.
 - b. Hollandse steden, zoals Dordrecht en Rotterdam, ontwikkelden in de zeventiende eeuw een verwerkende industrie die afhankelijk was van met slavernij geproduceerde goederen zoals suiker, tabak en katoen.
 - c. In de achttiende eeuw was het economische belang van op slavernij gebaseerde handel en industrie aanzienlijk. Het plantagebezit door Hollanders nam vanaf de jaren 1680 toe en breidde zich in de achttiende eeuw verder uit.
 - d. In de negentiende eeuw kwam het belang van de koloniën voor de Hollandse economie tot een hoogtepunt. Door de afschaffing van de slavenhandel (1814) en de opkomst van het cultuurstelsel in Indië, was de Atlantische slavernij als inkomstenbron in de Hollandse economie van afnemend belang.

Grafiek 1: Aantallen slaafgemaakte Afrikanen in trans-Atlantische slavenhandel aan boord van Nederlandse schepen, gesorteerd per provincie.

Bron: Trans-Atlantic Slave Trade Database op slavevoyages.org

De economie van Holland was in de zeventiende eeuw nog niet afhankelijk van de koloniale productie. Andersom was Holland van groot belang voor de ontwikkeling van Europese plantagebouw in de Atlantische wereld. Tussen 1650 en 1675

was de Republiek de grootste slavenhandelaar in de Atlantische wereld. Hollandse havens waren binnen Nederland tot circa 1700 de belangrijkste vertrekpunten voor slavenschepen, waarna het zwaartepunt verschoof naar Zeeland. Hollandse steden, zoals

Dordrecht en Rotterdam, ontwikkelden in de zeventiende eeuw een beperkte verwerkende industrie die afhankelijk was van met slavernij geproduceerde goederen zoals suiker, tabak en katoen. Kijkend naar de eigenaren van schepen zijn de twee grootste Nederlandse scheepseigenaren de West-Indische Compagnie en de Middelburgse Commercie Compagnie. Op de derde plaats staat Coopstad & Rochussen, een Rotterdamse firma die profiteerde van de enorme vraag naar slavenarbeid in de jaren 1760-1770. De firma voerde meer dan vijftig slavenreizen waarop in totaal circa 21 duizend tot slaaf gemaakte Afrikanen werden getransporteerd. Hoewel andere firma's, zoals bijvoorbeeld de Rotterdamse firma Hudig of de Amsterdamse firma Insinger, zich specialiseerden in de financiële kant, combineerde Coopstad & Rochussen het verstrekken van hypotheek en met de handel in slaafgemaakte Afrikanen. De Rotterdamse firma kreeg op deze manier veel invloed op de gehele keten en kon harde eisen stellen aan de planters die een lening afsloten. In één contract stond bijvoorbeeld dat wanneer er slaafgemaakte arbeiders op een plantage overleden en indien 'jonge slaven in staet zijn om mans of vrouwen werk te doen, dat er dan kinderen en geen volwasse slaven in de plaets der afgestorvene' gekocht dienden te worden door de plantage-eigenaar.

De ruilhandel op de Afrikaanse kust van tot slaaf gemaakte mensen voor goederen, noodzaakte Europese handelaren om een divers aanbod van goederen aan boord te hebben.

Een deel van de goederen die in Afrika werden geruild voor tot slaafgemaakte waren als grondstof afkomstig uit koloniën en bewerkt in Europa. Indiaas textiel werd bijvoorbeeld vaak pas in Europa geveerd. De leveringen vanuit de Republiek beperkten zich niet uitsluitend tot goederen voor ruilhandel op de Afrikaanse kust. Ook in de gebieden waar suiker, katoen en koffie met slavenarbeid werd verbouwd, was vraag naar Hollandse goederen. Behalve de toelevering van bevoorradingsschepen van de WIC leverde de Hollandse industrie ook aan private partijen.

In de achttiende eeuw maakte de op trans-Atlantische slavernij gebaseerde delen van de economie in heel Noord-West Europa een snelle groei door. Hoewel de rest van de economie zich niet spectaculair ontwikkelde, verviervoudigde het aandeel in de economie van verwerkingsindustrie van koloniale goederen tussen circa 1650 en 1770. Daarmee hing samen dat het belang van de op slavernij gebaseerde economische activiteiten steeds groter werd voor de economie van Holland. In grafiek 2 is te zien dat in de eerste decennia van de achttiende eeuw meer dan 4 procent van het BBP van Holland op slavernij gebaseerd was. Als verwerkingscentrum voor suiker werd Zuid-Holland in de achttiende eeuw zó belangrijk in Europa dat ook suiker uit andere Europese koloniën hier werd geraffineerd.

Grafiek 2: Op slavernij gebaseerde activiteiten als deel van het BBP van Holland

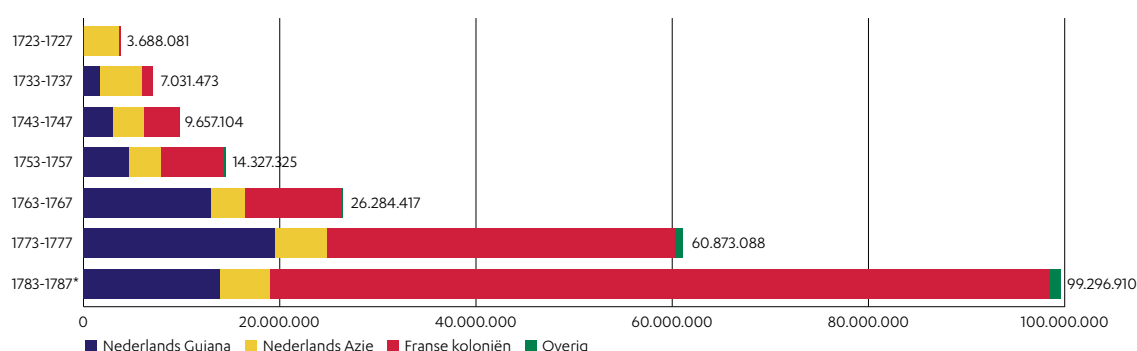

Bron: Bosma en Brandon (2019). De grafiek schetst deze ontwikkeling voor heel Holland, dus ook Amsterdam en het Noorderkwartier.

Dit was een direct gevolg van toegenomen stabiliteit in de onderlinge politieke verhoudingen tussen de Europese rijken en de beschikbaarheid van (Hollands) kapitaal om te investeren in mensenhandel en slavenplantages. Ook de toenemende welvaart van bevolking van Engeland, Frankrijk, Duitsland en de Nederlanden stimuleerde de vraag naar koloniale goederen. Als draaischijf tussen de Europese economieën en de koloniën profiteerde Holland van deze ontwikkeling, ook wanneer men bedenkt dat de Nederlandse koloniale ontwikkeling uiteindelijk achterbleef bij die van Frankrijk en Engeland. Het belang van slavernij voor de economie van Holland laat door de achttiende eeuw een stijgende lijn zien.

Het aandeel van de slavernijgebaseerde activiteit steeg in de loop van achttiende eeuw tot ruim 10 procent van het BBP van Holland. Toch was dat niet het hoogtepunt van de achttiende eeuw. In zeker een viertal jaren (1761, 1762, 1777, 1778 en 1779) lag dat aandeel boven de 14 procent.

Grafiek 3: Herkomst van koffie op de Europese markt in ponden

Bron: Combrink (2021).

Tabel 3: Bijdrage van op slavernij gebaseerde activiteiten aan het BBP van Holland, 1770 (x f1.000,-)

Sector	Sector totaal	Activiteit	Activiteit totaal	Op slavernij gebaseerd totaal	Percentage op slavernij gebaseerd	Percentage slavernij gebaseerd als aandeel van BBP
Landbouw en visserij	19.919					
Industrie	48.404					
		Waarvan scheepsbouw	3.071,15	974	31,74	0,55
		Waarvan Suikerraffinage	696,39	682	98,00	0,39
Diensten	108.746					
		Waarvan Internationale handel	42.629,60	10.620	24,91	6,00
		Waarvan scheepvaart	8.537,94	2.710	31,74	1,53
		Waarvan banken en financiële diensten	910,78	296	32,51	0,17
		Waarvan notarissen	1.777,95	222	12,50	0,13
		Waarvan leger en vloot	6.393,76	334	5,23	0,19
Sector overstijgend		Binnenlandse productie, handel en transport		2.500		1,41
Totaal	177.069			18.340		10,36

Bron: Brandon en Bosma (2019).

Europees knooppunt

3. Holland werd in de zeventiende eeuw het politieke centrum voor Europese ondernemers en overheden met koloniale ambities.
 - a. De steun van burgers en de Staten van Holland werd aangezocht voor de koloniale projecten van andere Europese staten, zoals die van Zweden en Brandenburg.
 - b. Het splitsen van de provincie Holland in 1840 was een gevolg van de concentratie van financiële en politieke macht in dit gewest, deels opgebouwd dankzij koloniale uitbuiting.
4. Meer dan uit eerder onderzoek, blijkt door analyse op provinciaal niveau dat er bij Hollandse steden interesse was voor activiteiten in West-Afrika. Met name zeer gedetailleerde kennis bij de stedelijke vertegenwoordigers in de Staten van Holland over de politieke situatie in Afrika, geeft blijk van de nauwe betrokkenheid van de politici.

De Europese handels-, kapitaal-, en kennisstromen hielden zich niet keurig aan nationale grenzen, zoals het voorbeeld van de Franse koffie en suiker in de achttiende eeuw al liet zien. Ook andersom investeerden Hollanders in bijvoorbeeld de plantages op het Deense eiland St. Croix. In die zin was Holland dus een draaischijf waarlangs kapitaal, kennis, schepen en goederen vanuit heel Europa samen kwamen om de slavenhandel van Europese kooplieden mogelijk te maken. In alle lagen van de Scandinavische ondernemingen op de Afrikaanse kust waren Hollanders betrokken. Vanuit Elmina werden de Staten van Holland tot in de kleinste details op de hoogte gehouden. De graaf van Soyo, een van de vazallen van Garcia II, stuurde zijn neef naar de Republiek om daar te ijveren voor militaire steun tegen de Portugezen. Deze neef, Miguel de Castro, kwam in juni 1643 aan in Vlissingen en reisde niet veel later naar Den Haag om daar door de Hollandse stadhouder ontvangen te worden. Dat een Afrikaanse vorst een gezant naar Den Haag stuurde voor militaire en politieke steun, onderstreept de plaats die Holland innam in de mondiale politiek van de zeventiende eeuw. De economische welvaart van het gewest vertaalde zich in politieke macht voor de Republiek. Zeker tot 1795 bleef Amsterdams kapitaal in combinatie met Haagse politici belangrijk voor de Europese politieke machtsverhoudingen, maar na de Spaanse Successieoorlog (1701-1713) nam met name Londen deze rol steeds meer op zich.

Figuur 2: Dom Miguel de Castro, geschilderd door Jasper of Jeronimus Beckx.

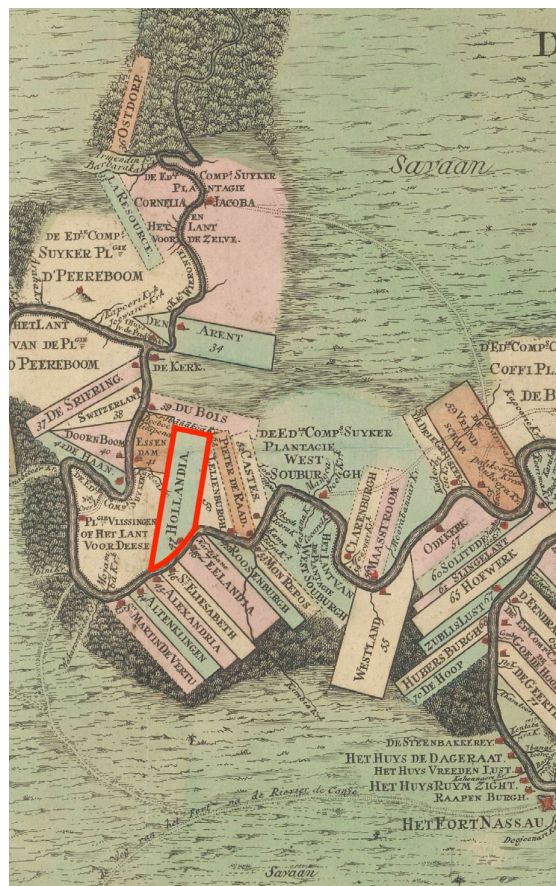
Bron: Wikimedia Commons.

Krediet voor geweld

5. De Staten van Holland liepen voorop in het verdedigen van koloniale belangen binnen de Staten-Generaal. Daarbij had Holland een doorslaggevende stem in het bepalen van de Atlantische militaire prioriteiten.
 - a. Tijdens slavenopstanden zoals in Berbice in 1763 pleitten de Staten voor extra militaire inzet om de plantages te behouden. Ook zorgden ze voor de financiële en logistieke ondersteuning van de strijd tegen de marrons.

De Staten van Holland golden als experts op het gebied van de militaire verdediging van de koloniën. Ze waren bovendien groot pleitbezorger voor de financiële ondersteuning van koloniale oorlogsvoering, bijvoorbeeld tegen slavenopstanden. Na het Regiment Von Spörcke uit de jaren 1750 en het regiment van De Salve dat in Berbice had gevochten werd er in 1772 opnieuw een Staatsregiment opgericht, ditmaal onder leiding van de veteraan van het neerslaan van de opstand in Berbice, kolonel Fourgeoud. Bij het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog in 1781 was de rol van Holland als kredietverstrekker voor militair optreden in de slavenkoloniën nog ongewijzigd. Na een aanval van de Britten op een reeks Nederlandse koloniën stonden de Staten van Holland direct klaar om een fonds van f 200.000,- te bepleiten om Berbice terug te veroveren. De financiering van de koloniale oorlogsvoering stond niet in verhouding tot de baten die de staat van de koloniën kon verwachten. Kosten noch moeite werden gespaard om de plantagekoloniën te verdedigen.

Figuur 3: De slavenopstand in Berbice in 1763 begon onder andere op de plantage *Hollandia*.

Bron: Collectie Rijksmuseum, object NG-447.

Steden, bestuurders en buitenplaatsen

6. Het slaveneigendom had gedurende enkele eeuwen een cumulatief effect op de status, welvaart en privilege van de Zuid-Hollandse elite. Inkomsten uit plantages werden geïnvesteerd in verdere koloniale expansie, de bouw van buitenplaatsen, inclusief siertuinen, en de verwerkende industrie.
 - a. Stadsbesturen in Holland hadden een directe relatie met de koloniale wereld. Bestuurders die ervaring hadden opgedaan in de koloniën keerden vaak terug naar Holland, waar ze bijdroegen aan openbaar bestuur.
 - b. De koloniale contacten droegen bij aan natuurhistorische, etnografische en kunstcollecties in Holland. Deels door het betrekken van objecten uit de koloniën en deels door de investering van koloniale winsten in schilderijen en andere objecten.
 - c. Buitenhuizen, inclusief siertuinen, werden aangelegd met koloniaal kapitaal en verfraaid met exotische flora en fauna.

De Staten van Holland werden gevormd door vertegenwoordigers van de Hollandse steden en de edelen. De steden hadden geen eigenstandig buitenlands beleid, maar als het om koloniale zaken ging dan had het stadsbestuur wel grote invloed. Op eigen gezag en initiatief droegen de stedelijke bestuurders bij aan de oprichting van de VOC en WIC. Beide compagnieën waren bovendien op stedelijk niveau samengesteld en hadden zodoende eigen ‘kamers’ van de compagnieën en in het geval van Rotterdam en Amsterdam ook een eigen admiraliteit. De steden hadden bovendien ook de mogelijkheid om patroon- schappen (het recht op het stichten van een particuliere kolonie) aan te vragen bij de WIC.

Vanuit Den Haag werd via Delft veel geld geïnvesteerd in de WIC en er werd daar een onderafdeling opgericht met de naam *Haagse sociëteit*. Vanuit Den Haag kwamen er twee bewindhebbers in de “Delftse Kamer” van de WIC. Die twee Haagse bewindhebbers in Delft werden voorgedragen door de Haagse hoofdparticipanten, uit de voordrachten koos het Hof van Holland een kandidaat en de gezamenlijke hoofdparticipanten van Delft en Den Haag kozen de tweede. Ook Hellevoetsluis, Gorinchem, Gouda, Schiedam en Den Briel hadden banden met het koloniale verleden. Zo werd de in Suriname geboren Daniël François Pichot (1744-1788) burgemeester van Schiedam en gold Hellevoetsluis als vertrekhaven van slavenschepen.

Dordrecht

Binnen het algemene patroon van de Hollandse politiek en economie van de zeventiende en achttiende eeuw valt Dordrecht op door de voornamelijk positie in de suikerhandel en suikerraffinage. De raffinadeurs van de stad hadden een goede reputatie en de bloeiende suikerindustrie leidde onvermijdelijk ook tot verdere betrokkenheid in de Atlantische wereld. Dordtse ondernemers waren ook voor de oprichting van de West-Indische Compagnie actief in Atlantische handel. In de loop van de achttiende eeuw ontstond er een keten van productie, handel en distributie die zich uitstrekte van de plantages in Suriname, via kooplieden en raffinadeurs in Holland en vervolgens richting het wijdvertakte achterland in Noord-West Europa. Na de val van Brazilië verschoof de oriëntatie eind zeventiende eeuw uiteindelijk richting Suriname, waar de Dordtenaar Pieter van der Werf plantages stichtte. Het uitreizen richting de kolonie ging in de hoop om later welvarend in Nederland te kunnen terugkeren.

De Surinaamse Van der Werffs leverden hun koloniale goederen aan een familielid in Dordrecht die zorgde voor de verdere verkoop. Soms was de kolonie juist de plaats om een geknakte carrière nieuw leven in te blazen. Simon van Halewijn, een loyale gezant van Willem III, kwam bijvoorbeeld tijdens de oorlog met Frankrijk in de problemen toen hij in het geheim onderhandelingen had gevoerd. De Staten van Holland sloten hem op in Slot Loevestein, maar na zijn ontsnapping vluchtte hij naar Suriname en stichtte hij plantages.

Na zijn dood in 1727 werd zijn stoffelijk overschot zes jaar later in de Grote Kerk in Dordrecht herbe-graven. Zijn bezittingen kwamen deels in handen van zijn Dordtse neef en tevens bestuurder Francois Teresteyn van Halewijn. Deze neef werd uiteindelijk plantage-eigenaar, bewindhebber van de WIC en pensionaris van Dordrecht. De route richting fortuin en bestuurlijke carrière kon in de eerste helft van de achttiende eeuw goed via de slavenkolonies lopen, de productiviteit en winsten groeiden daar in deze periode immers harder dan in de meeste andere sectoren van de Hollandse economie.

Delft

Als derde stemhebbende stad had Delft een vooraanstaande plek in de Staten van Holland.

De economie van Delft is een schoolvoorbeeld van het verloop van wat de 'Gouden Eeuw' is gaan heten. De brouwerijen, haringverkopers en textielproducenten van de stad hadden een goede reputatie in zestiende-eeuws Holland en vormden het fundament onder de economische bloei en machtsuitbreiding die zouden volgen in de zeventiende eeuw. De strijd met Spanje had geen negatief effect op de economie van de stad. Integendeel, Delft groeide door de komst van vluchtelingen en de aantrekkende economie.

Het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw was een tijd waarin nieuwkomers in de stad arriveerden, vaak met kennis van de handel en mogelijkheden in het Spaans-Portugese rijk. Stedelingen raakten betrokken bij de Guinea Compagnieën die op de kust van West-Afrika voeren. De Delftse inleg van f 469.400 bij de oprichting van de VOC was fors en de stad had een goede reputatie als productiecentrum en regionaal knooppunt. Bij de oprichting van de WIC was Delft goed vertegenwoordigd via de kamer Maze. Mede dankzij een kapitaalinjectie van een aantal Hagenaars, wist men in Delft ruim 3 ton bijeen te brengen. Daarmee behoort Delft ontegenzeggelijk thuis in de rij van steden die zowel met het startkapitaal als met de Guinea Compagnieën het fundament legden voor de WIC. Bij de oprichting van de Kamer op de Maze, samen met Dordrecht en Rotterdam, stuurde Delft tien van de negenentwintig bewindhebbers. Binnen de WIC bleef Delft ondanks de kapitaalinjectie een kleine partij. Delft liet zich richting de Heeren XIX bestuurlijk overvleugelen door de prominente Dordtse burgemeester Jacob de Witt en de Rotterdammers.

Leiden

Leiden was geen grote havenstad maar toch heeft het door de eeuwen heen een concrete en belangrijke betrokkenheid gehad bij slavernij en kolonialisme, niet in de laatste plaats via de lakenindustrie die bijvoorbeeld met koloniale grondstoffen kon worden geleverd. De betrokkenheid bij slavernij en kolonialisme van de stad vloeit uiteraard ook voort uit de rol als intellectueel centrum waar kennis over de wereld buiten Europa werd verzameld en ideeën werden ontwikkeld die de opbouw van het op slavernij gebaseerde koloniale rijk ondersteunden. Uit onderzoek van de Leidse student Stef Vink blijkt dat de inwoners van Leiden bijzonder veel geld investeerden in de oprichting van de West-Indische Compagnie. Het lijkt er zelfs op dat de Leidenaren meer gemotiveerd waren om geld bijeen te brengen dan de Amsterdammers. In korte tijd werd er in de middelgrote Hollandse stad maar liefst 200.000 gulden ingezameld. In de 18e eeuw veranderde de aard van de Leidse betrokkenheid bij kolonialisme en slavernij. Vooral het belang van Leiden als opleidingscentrum van juristen, medici en theologen verbond de stad met het koloniale rijk en het slavernijsysteem.

Rotterdam

Al vroeg in de slavernijgeschiedenis beschikte de stad Rotterdam over verwerkingsindustrie, zoals enkele suikerraffinaderijen. Bij de oprichting van de WIC stonden de stedelingen echter niet vooraan om in de compagnie te investeren. Toen de compagnie eenmaal op gang was, verwierf de stad echter een belangrijke plek in de WIC Kamer op de Maze. Rotterdammers waren in de zeventiende en achttiende eeuw intensief bij mensenhandel, financiering, verwerking en handel van plantage-goederen betrokken. In de slavenhandel was Rotterdam minder prominent dan Amsterdam, Vlissingen of Middelburg. De nadruk lag in economische zin op het verwerken van de aangeleverde goederen. Dit was een activiteit die juist in Rotterdam niet alleen binnen het Nederlandse wereldrijk viel, maar nadrukkelijk verbonden was met de slavenhandel en de overzeese handel van de andere koloniale rijken. Rotterdam kreeg ook een bijzondere rol in de financiële dienstverlening voor de plantage sector. Naast Amsterdam was het een van de weinige steden waar vanuit investeringsfondsen werden georganiseerd voor de plantages.

Hoewel de belangen in de slavernij in Rotterdam aanzienlijk waren, ontstond er ook een kleine kern van antislavernij-activisten in de stad. De publieke opinie had zich in de laatste helft van de achttiende eeuw uitdrukkelijker tegen de slavernij gekeerd, maar tot wezenlijke politieke druk was het niet gekomen. De Nederlandse anti-slavernijbeweging was verdeeld tussen een meer behoudende confessionele tak en een liberale tak. De Rotterdammers waren vooral betrokken bij die laatste.

Buitenplaatsen

Het kapitaal verdiend in de koloniën werd ook ingezet voor de aanleg van buitenplaatsen, tuinen en bijzondere collecties in de Republiek. Bewoners van buitenplaatsen benutten de kennis over de tropische koloniale wereld, niet zelden afkomstig van de oorspronkelijke bewoners, om sierplanten te laten groeien. Daarnaast haalden zij tot slaaf gemaakte kinderen, meestal jongens, naar de buitenplaatsen om daar als bediende te werken. In veel buitenplaatsen zijn erfenissen van dit verleden te vinden. Erfgoedhuis Zuid-Holland doet onderzoek naar diverse buitenplaatsen. Met geld dat Frederik Hendrik van de WIC had gekregen na de succesvolle verovering van de zilvervloot financierde hij niet alleen militaire campagnes, maar ook het werk aan de bezittingen Honselaarsdijk, Huis ter Nieuburch en Huis Ten Bosch. In de kring van getrouwen van de Nassaus vinden we ook bestuurders die hun buitens en de bijbehorende tuinen onder handen namen dankzij het geld en de middelen die zij dankzij hun koloniale connecties hadden, zoals in het stuk over het Catshuis zal blijken.

Het huis van 'Vadertje Cats' - de ambtswoning van de minister-president

In het najaar van 2022 vonden er op het Catshuis twee bijeenkomsten plaats. Diverse ministers spraken met nazaten van tot slaafgemaakten, wetenschappers en bestuurders uit de Caribische delen van het koninkrijk en vertegenwoordigers uit Suriname over de vraag hoe de landelijke excuses voor het slavernijverleden vorm zouden moeten krijgen. De plek van het overleg kent een lange geschiedenis van verbondenheid met het koloniale verleden.

Als naamgever van het Catshuis is Jacob Cats, na Johan de Witt, wellicht de bekendste Raadpensionaris van Holland. Als Raadpensionaris tussen 1636 en 1651 was Cats betrokken bij twee essentiële periodes in de Atlantische geschiedenis en de geschiedenis van de West-Indische Compagnie: het openstellen van de Atlantische handel en het behouden van de kolonie in Brazilië. In 1639 kwam, als gevolg van druk vanuit de Staten van Holland, het openstellen van de handel op de Afrikaanse kust ter discussie te staan. Een paar jaar later, stemden de Staten van Holland en de Staten-Generaal, onder aanvoering van Jacob Cats, ermee in om in de winter van 1647 circa 6.000 soldaten naar Brazilië te sturen. Deze duizenden soldaten op de vloot onder leiding van Witte de With waren de grootste Europese trans-Atlantische militaire missie tot de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783). De miljoenen guldens die politiek Den Haag bereid was te steken in deze missie onderstreept hoe veel waarde aan de slavenkolonie in Brazilië werd gehecht.

Tot 1962 had alleen de minister van Buitenlandse Zaken een ambtswoning. Deze traditie begon in 1918 toen H.A. van Karnebeek het paleisje aan de Kneuterdijk betrok. Zijn donkere huidskleur leverde de bijnaam op voor zijn ambtswoning. 'Zijn gelaatskleur was nogal donker en deswegen spraken jolige Hagenaren spottend van "De Negerhut van Oom Tom", wist *Het Parool* hierover te melden. Van Karnebeeks grootvader, Gouverneur-Generaal J.J. Rochussen, was in Batavia hertrouwd met de Creoolse Elisabeth Charlotta Vincent. Van Karnebeeks moeder was de enige overlevende dochter uit dit huwelijk. Met de aankoop van het landgoed Sorghvliet in 1961 kwam de Nederlandse staat niet alleen in het bezit van het buitenhuis van de voormalig raadpensionaris Jacob Cats, maar ook van een stuk koloniaal erfgoed.

Hoewel het huis meerdere keren van eigenaar is verwisseld, bleef de naam van 'vader Cats' verbonden aan dit door hem gestichte landgoed. In 1674 verkochten Cats' erfgenamen het huis aan Hans Willem Bentinck (1649-1709), kamerheer en adjudant van Willem III. In Engeland was Bentinck opzichter van de koninklijke tuinen. Die functie verschafte Bentinck een prominente plaats binnen een internationaal netwerk van botanische verzamelaars. Geadviseerd door Johan Maurits van Nassau-Siegen kwam de oranjerie tot stand, waarin exotische planten werden gecultiveerd.

In het bouwwerkje 'de grot van Ganymedes' verwerkte Bentinck de kostbare materialen die Johan Maurits hem had geschonken. Als Hollands Statenlid correspondeerde hij onder meer over de opbouw van slavenkolonie Demerary. Binnenshuis liet Willem Bentinck Sorghvliet verfraaien, onder andere met schoorstenen afgewerkt met pagode-vormige bekroning. Dit motief was afkomstig uit Birma en kwam via Portugese invloed terecht in de ornamentiek van Europese buitenhuizen. In 1837 kocht de latere koning Willem II het landgoed en gebruikte het vooral als onderkomen voor zijn adjudanten. Hans Willem Bentinck was door zijn patroon koning-stadhouder Willem III verheven van plattelandsadel tot machtsfactor op het Europese strijdtoneel.

Afschaffing van slavernij en daarna

7. Vanwege de grondwetswijzigingen van 1815, 1840 en 1848 zijn de bijdragen van Kamerleden verkozen door de Zuid-Hollandse kiesdistricten of Statenvergadering aan de Emancipatiewetgeving formeel niet uit naam van de provincie gedaan. Desondanks blijkt uit de loopbanen van bestuurders en politici die hun machtsbasis in Zuid-Holland hadden dat zij een belangrijke bijdrage leverden aan de totstandkoming en uitvoering van de Emancipatiewetgeving.
8. Raciaal denken bij Zuid-Hollandse politici en bestuurders zoals Elout, Van Gefken en Van Sypesteyn zorgde voor het in stand houden van de koloniale hiërarchie en de uitbuiting van koloniale onderdanen. De doorwerking van het slavernijverleden betreft daardoor de ongelijkheid die nazaten van zowel de slaafgemaakten als de contractarbeiders tot op de dag van vandaag treft in de Nederlandse samenleving.

In de negentiende eeuw veranderden in de Nederlandse politiek de ideeën over slavernij en dwangarbeid. Wat in de achttiende eeuw vooral een particuliere aangelegenheid was geweest, werd in de negentiende eeuw een zaak voor overheidsbeleid. Het economische belang van de koloniën, en dan voornamelijk Nederlands-Indië, nam in de negentiende eeuw toe. Het belang van slavernij nam tegelijkertijd af.

Bij de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden stond Willem I een staat voor ogen die de industrie in de zuidelijke Nederlanden verenigde met de handelssteden in de noordelijke Nederlanden. Deze nieuwe staat moest volgens hem bovendien ook cultureel verenigd zijn en onder leiding van Oranje staan. Voor dit grootse plan richtte hij een aantal nieuwe instituten op, zoals De Nederlandsche Bank en de Nederlandsche Handelmaatschappij (NHM) om de handel te stimuleren. Het doel van de NHM was onder meer om de economische positie van Nederlands-Indië te herstellen en de aanvoer van koloniale goederen naar Nederland te bevorderen. De oprichting viel in goede aarde bij investeerders, die gretig intekenden bij de eerste uitgifte van aandelen. Van de in totaal 1302 Noord-Nederlandse eerste aandeelhouders waren er 501 afkomstig uit Zuid-Hollandse steden, 706 uit Amsterdam en 95 uit Middelburg.

Bij het verwezenlijken van de doelstelling van de NHM was een grote rol weggelegd voor Johannes van den Bosch, die zijn lange loopbaan afsloot als Tweede Kamerlid voor Zuid-Holland (1842-1844).

Willem I gaf deze oud-commissaris-generaal van Suriname en de Antillen de opdracht om de positie van Nederlands-Indië als wingewest te herstellen. Van den Bosch bedacht dat het Preanger stelsel dat op Java onder de VOC werd gebruikt om de bevolking te dwingen een deel van hun productie aan de compagnie te leveren, om te werken naar het cultuurstelsel. Door de invoering van het cultuurstelsel in 1830 moesten Javaanse boeren een vijfde deel van de landbouwgronden bewerken om de opgelegde quota suiker, indigo en koffie tegen vaste lage prijzen te leveren aan het koloniale gouvernement. De winsten van de NHM spekten de staatskas dusdanig dat er een overschot ontstond op de begroting. Dit batig slot werd geïnvesteerd in grootschalige infrastructurele projecten.

Na de afschaffing van slavernij breidde de NHM haar activiteiten opnieuw uit naar Suriname. Het agentschap dat aldaar in 1866 werd opgericht voorzag in het kapitaal dat planters nodig hadden om contractarbeiders over te laten komen uit China, Brits-Indië en Java. Volgens tijdgenoten wachtte de NHM met het oprichten van een centrale suikerfabriek in Suriname totdat de Nederlandse regering een immigratiefonds had opgezet wat eind 1879 gebeurde. Zuid-Hollandse steden, ondernemers en werknemers die de activiteiten van een instituut als de NHM ondersteunden hebben op die manier van koloniale dwangarbeid geprofiteerd. Er was zodoende een duidelijke continuïteit in de stedelijke specialismen en de markten voor tropische producten die in de tijd van de slavernij waren ontstaan.

Opleidingen en museale collecties

Zuid-Holland heeft een bijzondere positie ingenomen in het bestuur van de koloniën, omdat instellingen in zowel Delft als Leiden betrokken waren bij de opleiding van ambtenaren voor de bestuursdienst in Nederlands-Indië. De bakermat van de opleiding tot Indisch bestuursambtenaar lag in Delft bij de ingenieursopleiding van de Koninklijke Academie, de huidige Technische Universiteit Delft. Alumnus Cornelis Lely kennen we vandaag de dag bijvoorbeeld vooral als drooglegger van de Zuiderzee en naamgever van Lelystad in Flevoland en Lelydorp in Suriname, maar hij vervulde begin twintigste eeuw een termijn als gouverneur van Suriname en was daarna onder meer kortstondig lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland.

Gedurende het tijdsbestek 1907-1922 kwam dus het merendeel van de Leidse Indologie-studenten uit Nederland en het overgrote deel van hen (42%) was afkomstig uit Zuid-Holland. Via de opleidingen van koloniale bestuursambtenaren had de provincie in de 19e en vroeg 20e eeuw daarom via een heel andere manier dan in de 17e en 18e eeuw toch een behoorlijke invloed op de gang van zaken overzee. De dekolonisatie na de Tweede Wereldoorlog maakte formeel een einde aan de Indologische studies in Nederland die als doel hadden koloniale bestuurders op te leiden. Maar deze koloniale opleidingen hebben tastbare sporen nagelaten in het huidige Zuid-Hollandse kennislandschap in de vorm van instellingen zoals de TU Delft en het Koninklijk Instituut voor Taal- en Volkenkunde in Leiden.

Musea behoren eveneens tot de Zuid-Hollandse instellingen die een deel van hun collectie hebben verkregen met dank aan het slavernij- en koloniale verleden in bredere zin. Verschillende musea werken actief aan het vergroten en verspreiden van hun kennis over hun banden met het slavernijverleden. De eerste manier om dat te doen is door de oorsprong van het eigen instituut te onderzoeken. Na de tentoonstelling *Bewogen Beeld - Op zoek naar Johan Maurits* (2019) besloot het Mauritshuis de geschiedenis van haar naamgever te laten onderzoeken. Het onderzoek naar Johan Maurits en diens bestuursperiode als gouverneur in Brazilië toonde onder meer aan dat hij voor eigen rekening handelde in slaafgemaakten. Het Haags Historisch Museum koos een andere benadering door in een tentoonstelling objecten vanuit de stad bijeen te brengen rondom de vraag wat de beslissingen van Haagse

bestuurders betekenden voor de gekoloniseerden en wat de doorwerking daarvan is in het heden. In de tentoonstelling *Koloniaal Den Haag - een onvoltooid verleden* (2023) werden de bekende en onbekende gezichten uit de Haagse geschiedenis in een koloniale context geplaatst. Het Wereldmuseum Rotterdam koos een vergelijkbare aanpak in de tentoonstelling *Door slavernij verbonden* (2003), maar belichtte daarmee het Nederlandse slavernijverleden en niet zozeer dat van het museum of de stad zelf.

Een derde manier waarop musea het koloniale verleden belichten is door de eigen collectie te onderwerpen aan herkomstonderzoek. In Zuid-Holland maakten o.a. het Wereldmuseum Rotterdam en het Museum Volkenkunde in Leiden deel uit van een dergelijk onderzoek gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek. Inmiddels is bekend dat de eerste collectie van het Wereldmuseum Rotterdam tot stand is gekomen door een samenvoeging van drie particuliere collecties, voornamelijk bestaand uit objecten verzameld in Azië. De collectie van het Museum Volkenkunde bevat voorwerpen uit het alledaagse leven van de Surinaamse marrons. De in Paramaribo geboren ambtenaar en wetenschapper Christiaan J. Hering deed als eerste onderzoek naar inheemse 'oudheden' van Suriname en stuurde vondsten als bijlen en aardewerk naar Leiden. De kaarten van rotstekeningen die Hering aanvankelijk ook naar het Rijksmuseum van Oudheden had gestuurd, worden bewaard in het Museum Volkenkunde. Op Java vond arts en paleontoloog Eugène Dubois de eerste drie fossiele botfragmenten van de *homo erectus*. Tot op heden vormen het schedelkapje, het dijbeen en de kies samen de 'Javamens' in het Leidse museum Naturalis.

Restitutie van museumobjecten met een koloniaal verleden is voorgekomen, maar eveneens niet zonder controverse. Na de sluiting van het etnografische Nusantara museum in Delft bijvoorbeeld besloot de Delftse gemeenteraad een vijfde deel van de collectie te behouden voor het Nederlandse publiek en de rest aan Indonesië aan te bieden. Indonesië accepteerde slechts een tiende deel van de aangeboden objecten. Deze Zuid-Hollandse maar ook andere Nederlandse musea maken deel uit van de herijking die collectiebeheer momenteel ondergaat als gevolg van veranderende opvattingen over eigenaarschap in een postkoloniale wereld.

De afschaffing van slavernij

De Bataafse omwenteling in 1795 brak de macht van de soevereine provincies die de Republiek der Verenigde Nederlanden vormden. De grondwets-herziening van 1848 maakte de Staten-Generaal als medewetgever weer verantwoordelijk voor koloniale zaken. Formeel had de provincie Zuid-Holland een marginale rol in de politieke besluitvorming over de afschaffing van de slavernij in Suriname, de Antillen en Nederlands-Indië. Slechts de stemmen van de Eerste Kamerleden hadden namelijk een band met de provincie, omdat zij vanaf 1848 verkozen werden door de Provinciale Staten van Zuid-Holland.

Maar omdat de grondwet leden van de Staten-Generaal gebood om zonder last en ruggespraak met hun kiescollege te functioneren, mogen de stemmen uitgebracht door deze Kamerleden niet gezien worden als stemmen uitgebracht namens de provincie Zuid-Holland.

Vijftien Tweede Kamerleden, d.w.z. 20 %, uit een Zuid-Hollands kiesdistrict waren lid ten tijde van de debatten tussen 2-10 juli 1862, waarvan dertien hun stem uitbrachten over de verschillende artikelen vervat in de Emancipatiewet voor Suriname en de Antillen. Tweede Kamerlid uit het Zuid-Hollandse kiesdistrict Gorinchem P.J. Elout van Soeterwoude leverde veruit de belangrijkste inhoudelijke bijdrage aan de debatten en wist het wetsvoorstel ingrijpend te wijzigen.

Tabel 4: Stemuitslagen Tweede Kamer

naam en kiesdistrict	Suriname	schade-vergoeding	staatstoezicht	immigratie	Antillen
Anthony Hoyneck van Papendrecht (Rotterdam)					
Cornelis Hoekwater (Delft)					
François Willem Cornelis Blom (Rotterdam)					
Gerrit Adrianus de Raadt (Dordrecht)		absent	absent		
Isaïc Dignus Fransen van Putte (Rotterdam)					
Isaac Paul Delprat (Den Haag)					
Mari Aert Frederic Henri Hoffmann (Gouda)		voor 'schade-vergoeding'			absent
Pieter Jacob Elout van Soeterwoude Zuid-Holland (Gorinchem)					
Pieter Hendrik Taets van Amerongen tot Natewisch (Leiden)		voor 'schade-vergoeding'			
Pieter Blussé van Oud-Alblas (Dordrecht)					
Rutger Jan Schimmelpenninck van Nijenhuis		voor 'schade-vergoeding'			absent
Warnardus Cornelis Mathildus Begram (Gorinchem)	absent	absent	absent	absent	absent
Willem Maurits de Brauw (Gouda)		voor 'schade-vergoeding'			absent
Willem Theodore Gevers Deynoot (Rotterdam)	absent	absent	absent	absent	absent
Willem Wintgens (Delft)		voor 'schade-vergoeding'			

Een blik op de stemuitslag laat zien dat de meeste Zuid-Hollandse Kamerleden hebben ingestemd met de voorgelegde wetsvoorstellen voor de Emancipatie en dat zij slechts tegen stemden op onderdelen van de wetten. Naar verhouding vond de grootste ‘groepsvorming’ van Zuid-Hollanders plaats over de vraag of er sprake moest zijn van de term ‘schadevergoeding’ of ‘tegemoetkoming’ voor de eigenaren: van de elf voorstanders van de term ‘schadevergoeding’ kwamen er vijf uit Zuid-Holland. De Rotterdamse edelman Willem Th. Gevers Deynoot was door ziekte absent bij alle stemmingen, maar middels publicaties had hij in het publieke debat actief stelling genomen tegen slavernij.

Op 6 augustus 1862 stemde de Eerste Kamer over de wetsontwerpen voor de afschaffing van slavernij in West-Indië. Er waren 32 leden (inclusief de voorzitter) aanwezig van wie 6 verkozen waren door de Provinciale Staten van Zuid-Holland. Van deze Kamerleden stemde alleen J. Fransen van de Putte, de vader van het Tweede Kamerlid met deze achternaam, tegen zowel het wetsvoorstel voor Suriname als voor Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Eustasius, Saba en St. Maarten (Nederlands gedeelte). Fransen van de Putte was de enige ‘Zuid-Hollander’ die zijn tegenstemmen toelichtte tijdens de beraadslagingen. Hij stemde tegen het wetsvoorstel voor Suriname omdat de regering te onduidelijk was over op welke manier zij steun zou verlenen aan de immigratie van contractarbeiders en de exacte duur van het Staatstoezicht. De voortzetting van de koloniale economie en de vergoeding voor de eigenaren had voor de Kamerleden een hoge prioriteit. Over het leven van de vrijgelatenen, laat staan enige vorm van schadevergoeding voor hun leven in slavernij, werd niet gesproken.

Tabel 5: Stemuitslagen Eerste Kamer.

naam Kamerlid verkozen door Provinciale Staten Zuid-Holland	Wets-ontwerp A: Suriname	Wets-ontwerp B: Antillen
J. Fransen van de Putte		
A. Hartevelt Jzn.		
A. van Rijckevorsel Hzn.		
A. Van Weel Dzn		
D. Blankenheym		
J.A. Philipse		

Slavernij en Zuid-Hollandse politici in de negentiende eeuw

Onderzoekers die het politieke belang van de Provinciale Staten wegen, wijzen op de doorsluit-functie van de provinciale politiek in de loopbaan van bestuurders. Hoewel ervaring in het provinciaal bestuur afnam onder Tweede Kamerleden, fungeerde dit bestuursniveau voor een aantal bestuurders met een koloniale loopbaan als opstap naar het Binnenhof of als afsluiting van de loopbaan. De provincie als bestuurlijk trainings-terrein geldt zeker voor James Loudon, Commissaris van de Koning in Zuid-Holland tussen 1862-1871. Zijn termijn volgde op een carrière als advocaat en ondernemer in Nederlands-Indië en een korte periode als minister van Koloniën, waarin hij de Emancipatiewetgeving voor Suriname en de Antillen de beslissende zet gaf. Loudon is een vertegenwoordiger van de andere CdKs met een koloniale loopbaan die verder onderzoek vergen, zoals Sypsteyn en Pijnacker Hordijk.

Elout van Soeterwoude - abolitionist in Zuid-Holland en de Tweede Kamer

Pieter Elout van Soeterwoude staat in de literatuur bekend als een actief abolitionist, iemand die zich inzette voor de afschaffing van de slavernij. Zijn loopbaan toont echter de gelaagdheid van politiek-maatschappelijke betrokkenheid bij slavernij en kolonialisme in de negentiende eeuw. Hij was de zoon van Cornelis Elout, Commissaris-Generaal in Nederlands-Indië en minister van Koloniën, die abolitionisten in 1827 nog “onverstandige dweepers” noemde. Pieter Elout, daarentegen, bekleedde rechterlijke functies in Den Haag en was actief betrokken bij het opzetten en leiden van de antislavernijbeweging in Nederland. Dit deed hij samen met zijn vriend en orthodox protestantse geloofsgenoot Guillaume Groen van Prinsterer. Geïnspireerd door de doorbraak die een grondwetsherziening zou kunnen bieden, verenigde een kerngroep zich onder de vlag van “Christelijke Vrienden”.

Elout opperde met succes tijdens de voorjaarsvergadering in 1848 om de koning een adres aan te bieden met de vraag het emancipatiebeginsel op te nemen in de grondwet. Geldgebrek weerhield de ministers in de herzieningscommissie ervan gevolg te geven aan dit voorstel.

1853 was een keerpunt voor zowel Elout als het abolitionisme in Nederland. Elout trad in juni dat jaar toe tot de Tweede Kamer en bleek een typisch negentiende-eeuws politicus. Hij handelde zelfstandig en trad niet op als representant van zijn kiesdistrict Gorinchem. Buiten het parlement maakte de publicatie van de Nederlandse vertaling van *Uncle Tom's Cabin, or Life among the lowly* dusdanig veel impact dat de NMBAS nieuw leven werd ingeblazen. Elout heeft de minister van Koloniën twee keer geïnterpelleerd om misstanden in Suriname of de trage besluitvorming aan te kaarten. In 1858 interpelleerde Elout minister Rochussen naar aanleiding van berichten over de bestraffing van vrije Chinese arbeiders op de plantage *De Drie Gebroeders*. In aanloop naar de emancipatie experimenteerde de Nederlandse regering met de immigratie van Chinese immigranten om te zien of zij het verwachte verlies aan arbeidsproductiviteit konden opvangen. Elout wilde weten of het waar was dat 'vrije Chinese arbeiders ter zake van verschil betrekkelijk werktaken en werkloonen strengelijk zijn geëeseld en een in deerniswaardigen toestand daarbij in zwijm zijn gevallen'. Vier andere vrije arbeiders zouden in het fort *Zelandia* zijn opgesloten en veroordeeld tot twee maanden 'openbaar straatwerk onder de strafnegers, eene straf die ik meen dat tot nog toe nooit op vrijen is toegepast'. Het emancipatieplan van het kabinet bevatte telkens vier kernpunten: opheffing slavernij, schadeloosstelling aan de eigenaren, staatstoezicht (Suriname) en immigratie van arbeiders naar Suriname.

Met de afschaffing van slavernij kwam er geen eind aan de koloniale exploitatie door Nederland en de betrokkenheid daarbij van Elout. In 1864 werd hij benoemd in de Raad van State en in die hoedanigheid kreeg hij een aandeel in het uitbreken van de Atjeh-oorlogen (1873-1903) in maart 1873. James Loudon was inmiddels opgeklommen tot Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië en het ministerie van Koloniën was in handen van Isaac Frans van de Putte.

Ondanks Elouts betrokkenheid bij de afschaffing van slavernij als mede-oprichter van de NMBAS en als Tweede Kamerlid voor het Zuid-Hollandse kiesdistrict Gorinchem is hij bij het bredere publiek niet bekend als abolitionist. Zijn interventies in het debat illustreren dat afkeuring van slavernij bij leden van de bestuurlijke elite niet betekende dat slaafge-maakten als gelijken werden beschouwd en datzelfde gold voor de immigranten die werkzaam waren in Suriname. Deze overtuiging heeft verstrekkende gevolgen gehad voor de manier waarop slavernij in de Nederlandse koloniën is afgeschaft.

Cornelis A. van Sypesteyn was zowel als militair, ambtenaar en bestuurder actief in de Caribische koloniën en oefende daarnaast als auteur en politicus invloed uit op het emancipatievraagstuk en de nasleep van slavernij. Bovendien ontving hij als mede-eigenaar van drie plantages in 1863 in totaal f 45.100 tegemoetkoming van de Nederlandse overheid (€ 526.206,- in 2021). In het bijzonder besteedde hij aandacht aan de immigratie van arbeiders naar Brits Guyana. 'Het invoeren van een zeer groot aantal landbouwers, waartoe de *Coolies* uit Britsch-Indië het meest worden aangeprezen'. De kennis die Van Sypesteyn in de loop der jaren had opgedaan verschaftte hem aanzien. In het parlement sprak Van Sypesteyn uitsluitend over koloniale aangelegenheden. Als parlementariër wenste Van Sypesteyn liefst alle rijkdelen met elkaar in verband te brengen als de koloniën aan de orde waren. Bij het formuleren van een antwoord op de Troonrede bestond volgens Van Sypesteyn de mogelijkheid om 'over al de koloniën in dien Zusammenhang te spreken, dien ik bij de begrotingen mis, als wanneer men mij van het eene naar het andere verwijst'. Het was voor hem geen probleem om de minister van Koloniën in een toespraak te bevragen over de conversie van het grondbezit in Java, de immigratie in Suriname en of er al een expeditie onderweg was naar Guinea om de ambtenaren en officieren aldaar te behoeden voor moord en verbanning. Het werd de taak van Van Sypesteyn om het einde van het Staatstoezicht in Suriname als gouverneur in goede banen te leiden.

Aanbevelingen

De familie en de stad waren de belangrijkste politiek-economische eenheden van de vroegmoderne tijd. Het is daarom goed dat deze eenheden tot nu toe vaak het uitgangspunt zijn voor historisch onderzoek naar de vervlechting van de Nederlandse en de koloniale geschiedenis. Zoals deze studie laat zien voegt een analyse op provinciaal niveau echter veel toe aan onze kennis over de werking van koloniale beleidsbepaling en machtsuitoefening. Het is te verwachten dat dit niet alleen voor de Staten van Holland geldt, maar ook voor Gelderland, Groningen, Overijssel, Friesland, Utrecht en uiteraard Zeeland. Onderzoek op het niveau van de provinciën is daarom aan te bevelen.

Uit ons onderzoek blijkt dat de Ridderschap een belangrijke rol speelde in de besluitvorming rond koloniale kwesties. Dit wekt de vraag op welke rol de adelstand in deze geschiedenis speelde. Het kapitaal uit de koloniën vloede terug naar Holland en werd gebruikt om traditionele vormen van gezag te verwerven, bijvoorbeeld door het kopen van adellijke titels. Er zijn bovendien voorbeelden van families die door overzees bestuur een titel probeerden te bemachtigen. Ook degenen die in de tijd van Willem I (r. 1814-1840) tot de adelstand werden verheven, hadden vaak een koloniale carrière achter de rug. De betrokkenheid van de Ridderschap bij koloniale expansie verdient een eigen onderzoek, evenals de betrokkenheid bij de koloniën van de nieuwe adel.

In de koloniale geschiedenis van Zuid-Holland is een belangrijke plaats weggelegd voor de geschiedenis van de buitenplaatsen en kastelen. De provincie kan de beheerders van dit gebouwde erfgoed aanmoedigen om de verbinding met de koloniale wereld te onderzoeken en deel te maken van de erfgoedpresentatie.

Gezien de meerwaarde van het provinciale perspectief op de koloniale en slavernijgeschiedenis is het aan te bevelen om op het punt van historische data en analyse een samenwerking aan te gaan met de hedendaagse provincie Noord-Holland. Om dit te vergemakkelijken zou het goed zijn om over te gaan tot digitalisering van de archieven van de Staten van Holland in het Nationaal Archief.

Ook kan gedacht worden aan een digitale onderzoekstool voor de resoluties van de staten, analoog aan het huidige project van het KNAW-instituut Huygens om de resoluties van de Staten-Generaal digitaal toegankelijk te maken.

Uit eerder onderzoek naar De Nederlandsche Bank en nu ook uit het onderzoek naar Zuid-Holland blijkt dat er nog onvoldoende zicht is op de geschiedenis van de NHM en het cultuurstelsel. Het meenemen van de NHM in onderzoek naar koloniale betrokkenheid leidt ook tot onderzoek naar de samenhang binnen het koloniale rijk en bijvoorbeeld de geschiedenis van de contractarbeidermigratie.

Uit het onderzoek is gebleken dat er een duidelijke continuïteit bestond tussen de manier waarop de bestuurders in Holland dachten over de tot slaafgemaakten en de vrijgemaakten, en in het verlengde daarvan over de contractanten uit Brits-Indië, China en Java. Kwesties rond de ontwikkeling van geracialiseerde burgerschapspraktijken na de slavernij verdienen een eigenstandig onderzoek. Deze burgerschapspraktijken en het daaraan ten grondslag liggende mensbeeld hebben een zichtbare maatschappelijke doorwerking tot ver na de afschaffing en de dekolonisatie.

In de bovengenoemde onderzoeksaanbevelingen staan telkens weer de activiteiten van koloniale bestuurders en ondernemers centraal. Dit is een begrijpelijke keuze aangezien er duidelijkheid moet komen over de verwevenheid van de Nederlandse elite met het koloniale project. Wat echter meer ruimte mag krijgen is het perspectief van degenen die, vaak ongewild, door deze activiteiten deel werden van de Nederlandse geschiedenis. De archiefcollecties, archeologische bronnen en *oral history* bieden tal van aanknopingspunten om hun aandeel in deze geschiedenis te onderzoeken. Opleidingsprogramma's voor onderzoekers uit de voormalige koloniën kunnen het nieuwe perspectief op deze geschiedenis verder verrijken.

Burgerinitiatieven voor herdenkingen en stadswandelingen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het publieke gesprek over het koloniale verleden. Ondersteuning van burgers en culturele instellingen die rond deze thema's actief zijn is aan te bevelen voor het creëren van breder maatschappelijk begrip voor de lange gezamenlijke geschiedenis van Holland en de koloniën.

Het is aan te bevelen om naast nieuw en verder onderzoek ook kunstenaars en culturele makers te vragen om nieuwe beelden en verhalen te produceren die passen bij het completere verhaal over de wording van Holland. De teksten en schilderijen van de slaveneigenaren uit de achttiende eeuw reproduceren een beeld van de wereld dat om tegenspraak vraagt, het liefst in de vorm van nieuwe teksten en verbeeldingen.

